

Två kära ovänner – Churchill och de Gaulle

Knut Ståhlberg berättar om sin nya bok i ABF-huset 30 mars 2011 i regi av ABF Stockholm och PRO kultur.

Skepsisen mot de Gaulle var stor i England, och ännu större i USA, när generalen uppenbarade sig i England efter att tyskarna ockuperat Frankrike; han sågs som en egotrippad kuf vars ”bravado” inte gick att kombinera med den anda av sunt förnuft i vilken Storbritannien ville manövrera kriget. Men de Gaulle hade en person som förstod honom – även om de två var mycket olika – och det var Winston Churchill, 1940 nyvald premiärminister för den konservativa engelska regering som skulle leda England under kriget. Han tog genast emot de Gaulle och lät honom även tala till sina landsmän över den brittiska radion, BBC. Det berättade förre radio- och tevereportern Knut Ståhlberg när han framträdde i en fullsatt Z-sal på tisdagseftermiddagen för att presentera sin nyutkomna bok.

Den 18 april 1940, dagen efter Frankrikes fall, talade först Churchill i underhuset och sedan på kvällen i BBC där han riktade sig direkt till det engelska folket och förklarade att man inte tänkte ge sig för tyskarna. Dagen därpå talade de Gaulle direkt till fransmännen och försäkrade i sin tur att nederlaget mot tyskarna inte var definitivt utan att striden skulle fortsätta. De bägge talen finns i sammandrag återgivna i slutet av Ståhlbergs bok och än idag andas de stolthet och glory. Churchill förklarar att den kristna civilisationens överlevnad beror på denna motståndsvilja liksom även ”vår egen engelska tillvaro, våra institutioners och vårt imperiums urgamla traditioner”. Låt oss alltså stålsätta oss, fortsätter han, så att om det brittiska imperiet och samväldet består ännu om tusen år människor kommer att säga att detta var deras stoltaste stund, ”their finest hour”.

Och de Gaulle fyllde i och försäkrade att Frankrike inte stod ensamt utan hade ett stort kolonialt imperium bakom sig. Han ber alla officerare och soldater som befinner sig på brittiskt område att söka upp honom för att organisera fortsatt motstånd. ”Det franska motståndets flamma får inte slockna!”

Det var två stora krigshjältars gemensamma hållning inför det hitlerska barbariet, vilket dock inte betydde att deras relation skulle vara utan konflikter framöver, framhöll Ståhlberg. Tvärtom – förhållandet var flera gånger på väg att gå överstyr då de Gaulle tog sig friheter som Churchill inte kunde acceptera. Men på något sätt lyckades de ändå alltid sluta fred och fortsatte sedan efter kriget att vara vänner livet ut.

Han berättade en episod, som Churchills dåvarande sekreterare återgivit, då Churchill kallat de Gaulle till sig för att förklara för honom att nu var det slut mellan dem. Det var uppgjort på förhand att han skulle ta emot generalen bakom sitt skrivbord, ytterst avmätt, och utan att be honom slå sig ned på sedvanligt sätt. Socialt var ju Churchill med sin högadliga bakgrund den överlägsna av de två medan de Gaulle kom från ett tjänstemannahem med urgamla franska anor. Sekreteraren väntade oroligt utanför dörren medan tiden gick, det hördes ingenting och han undrade oroligt vad som pågick, hade de strypt varandra därinne i vredesmod? Till slut kunde han inte låta bli att glänta på dörren och då satt de båda herrarna och rökte cigarr tillsammans, sida vid sida i var sin länstol. De kom överens den gången också.

Men om Churchill och de Gaulle till slut alltid kom överens och förstod varandra, hur olika de än var, så gällde inte detsamma för USA:s president Theodor Roosevelt. Efter att USA gått med i kriget var det den amerikanska stridmakten som dominerade skeendet och vad Churchill sade och tyckte kom att spela mindre roll, också när det gällde förhållandet till Frankrike och de Gaulle. Här var i stället Roosevelt starkt påverkad av den franske författaren och diplomaten St John Perse som under kriget vistades som flykting i USA och hade fått rollen som presidentens rådgivare i Europafrågor. St John Perse hade sedan gammalt ett horn i sidan till de Gaulle och nu var det hans omdöme om generalen som gällde.

Problemet sattes på sin spets i samband med invasionen av Normandie som de Gaulle inte blev

informerad om förrän i sista minuten. Han insisterade då på att få hålla ett tal till sina landsmän i radion, något som Churchill sade absolut nej till. Under hela natten resonerade de om saken med hjälp av den franske Londonambassadören som ilade med olika depescher mellan de två, men utan att komma fram till någon lösning. Till slut var det den gamle utrikesministern Anthony Eden som lyckades åstadkomma en kompromiss som innebar att Churchill talade på förmiddagen och de Gaulle först sent på eftermiddagen samma dag, det vill säga dagen D då invasionen ägde rum. När Churchill lyssnade till de Gaulles lovprisande av England strömmade tårarna nedför hans kinder och när vissa närvarande höga officerare något förundrade åsåg detta utbrast han: "Tjockskallar – vet ni inte vad känslor är för någonting?" Det fria Frankrike bidrog sedan aktivt med krigsinsatser mot tyskarna i krigets slutskede, vilket ledde till att Frankrike också fick sitta med vid segrarnas sida när stilleståndsavtalet undertecknades.

Det märkliga är dock, att när "de fyra stora" vid krigsslutet möttes i Potsdam för att diskutera tysklands framtid och både Churchill och de Gaulle deltog, så var det deras respektive karriärer på väg att ta slut, åtminstone i detta skede. Churchill for hem för, som han trodde, ett kort besök i samband med engelska valet som han tog för givet att han skulle vinna – han lämnade sina kappsäckar kvar i Potsdamm och räknade med att snart vara tillbaka vid förhandlingsbordet – men han förlorade mot Labourledaren Clement Attlee och kunde inte återvända som premiärminister till Potsdamm.

De Gaulle som tågat in som segrare i Paris och räknade med att få återse sitt gamla Frankrike kände inte igen sig, och lämnade oväntat presidentposten efter bara något år, drog sig tillbaka till sin egendom "La Boisserie" utanför Paris och räknade med att folk skulle komma och hämta honom tillbaka. Ingen kom. Först i ett senare skede återinträdde de Gaulle som Frankrikes ledare, men vid krigsslutet belönades både han och hans "kära ovän" Churchill, med, som Ståhlberg sade, otacksamhet. Hade det inte varit för dessa bägge patrioters hjältemod och förmåga att ingjuta hopp och mod i sina landsmän vet man inte hur det kunde ha gått. Churchill blev djupt deprimerad men repade sig så småningom och de Gaulle visste förstås med sig att han lagt grunden till ett fritt och självständigt Frankrike – detta trots att USA hade anspråk på att styra Frankrike som ett protektorat, en plan som dock helt enkelt rann ut i sanden. De Gaulle fick efter invasionen efter mycket om och men tillåtelse att besöka ett av invasionsområdena under fyra dagar under general Montgomerys beskydd, och hade då två följeslagare med sig. Dessa personer stannade därefter kvar i området och tog hand om administrationen och på samma sätt insattes franska administratörer i alla de befriade områdena.

Kerstin Vinterhed